

Ivan Klinec: Rýchli a pomalí

Slovensko a prechod k informačnej spoločnosti

Žijeme vo svete zmeny. Svet sa nám mení pred očami. Bipolárna štruktúra sveta sa po roku 1989 rozpadla a zmenila sa na dnešný chaos. Zmeny prebiehajú na všetkých úrovniach spoločnosti. Menia sa jednotlivci, menia sa hospodárske organizácie, mení sa spoločnosť, ba mení sa aj celá ľudská civilizácia. Krajiny, ktoré včera disponovali mohutnou ekonomickou silou, dnes zápasia s problémom udržania základnej životnej úrovne obyvateľstva. A naopak, krajiny, ktoré sa včera počítali medzi krajiny rozvojové, dnes diktujú tempo konkurencieschopnosti.

Slovensko, tak ako aj ostatné krajiny východnej Európy, sa dnes nachádza v stave hlbokšej ekonomickej krízy, boja o udržanie minimálnej životnej úrovne obyvateľstva a hľadania ciest do budúcnosti. Zrútil sa svet socializmu, rúca sa svet západného blahobytu a rúca sa aj model sociálneho štátu. V čom je príčina pádu ekonomickej sily mnohých včera ešte silných ekonomických krajín a v čom je tajomstvo dnešného úspechu včera ešte zaostávajúcich krajín ? Odpoveď na túto otázku hľadajú ekonómovia, politici, vedci, filozofi a myslitelia väčšiny krajín sveta. Správna odpoveď na otázku v čom spočíva tajomstvo ekonomickej sily dneška, predstavuje kľúč k úspešnému vstupu do tretieho tisícročia. Teda v čom je tajomstvo ekonomickej sily dneška ?

Tajomstvo ekonomickej sily dneška

Keď americký futuroológ Alvin Toffler uverejnil v roku 1970 svoju slávnu knihu Šok z budúcnosti, v ktorej popísal korene šoku z neschopnosti adaptácie na zmeny vyvolané informačnou technológiou, na Slovensku si zrejme málokto vedel predstaviť, že v 90. rokoch bude šok z budúcnosti otriasať slovenskou spoločnosťou. A skutočne, dnes väčšina obyvateľov Slovenska, či už ide o radových občanov alebo politikov, ekonómov alebo manažérov, má problémy aj s pochopením prebiehajúcich zmien, nie to ešte s adaptáciou na tieto zmeny. Šok, ktorý dnes otriasa slovenskou spoločnosťou, nie je spôsobený iba šokovou terapiou neoliberalných ekonómov, ale

je to predovšetkým šok z budúcnosti, šok z potreby, nutnosti a neschopnosti adaptovať sa na nové civilizačné prostredie, ktoré sa stále mení.

Keď Alvin Toffler v roku 1980 publikoval tiež už dnes legendárnu knihu Tretia vlna, kde upozornil na príchod Tretej vlny, ktorá „sa preženie dejinami“ a spôsobí deštrukciu industriálnych štruktúr súčasnej civilizácie, málokto si na Slovensku vedel predstaviť, že Tretia vlna zmetie v roku 1989 dovtedy relatívne stabilné industriálne režimy východnej Európy. A naozaj, v roku 1989 sa industriálny svet východnej Európy rozpadol, aby urobil priestor novému svetu postavenému na informačnej technológii, ktorý sa od industriálneho sveta bude líšiť asi tak, ako sa moderná informačná technológia líši od technológie industriálnej.

A keď v roku 1990 Alvin Toffler uverejnil tretí diel svojej slávnej trilógie pod názvom Posun moci s podtitulom Znalosti, bohatstvo a násilie na prahu 21.storočia, tento „posun moci“ bol už realitou a na Slovensku ho už každý pociťoval na vlastnej koži. Slovenská spoločnosť razom zo dňa na deň spadla spomedzi krajín s relatívne vysokou životnou úrovňou medzi krajiny, ktoré majú so životnou úrovňou problémy. A slovenská ekonomika, včera ešte relatívne konkurencieschopná, dnes konkurencieschopnosť stratila. Čo sa zmenilo, že konkurencieschopnosť ekonomiky zmizla zo dňa na deň ? Otázka konkurencieschopnosti ekonomiky je dnes na programe väčšiny ekonomických expertov sveta. Ako zabezpečíme globálnu konkurencieschopnosť ? - pýtajú sa títo experti dnes. Ako zabezpečíme konkurencieschopnosť ? - pýtali sa včera. Preto aj ekonomickí odborníci na Slovensku by sa mali začať pýtať: Ako zabezpečíme globálnu konkurencieschopnosť ?

Potreba globálnej konkurencieschopnosti je výrazom prebiehajúcej globalizácie svetovej ekonomiky. Proces globalizácie svetovej ekonomiky je v skutočnosti jedným z determinantov súčasného ekonomického, spoločenského a politického vývoja. Svet sa mení na globálnu ekonomiku. Kanadský sociológ Marshall McLuhan už v roku 1965 upozornil vo svojej práci Ako porozumieť médiám na skutočnosť, že svet sa mení na globálnu dedinu. A za základ tejto zmeny identifikoval informačnú technológiu. Áno, základom všetkých prebiehajúcich zmien je informačná technológia. A hoci informačná technológia vo forme počítačov je už dlhšie súčasťou slovenskej ekonomiky, mikroprocesory a telekomunikácie ešte stále na dvere slovenskej spoločnosti iba klopú. Informačná technológia je v skutočnosti tým kľúčom, ktorý zmenil súčasnú civilizáciu a ktorý rozhoduje o tom, ktoré krajiny budú

dnes bohaté a ktoré chudobné, ktoré ekonomiky budú dnes konkurencieschopné a ktoré konkurencieschopné nebudú.

Svet sa dnes rozdelil na krajiny, ktoré informačnú technológiu ovládli a na krajiny, ktoré informačnú technológiu ešte neovládli. A medzi krajiny, ktoré informačnú technológiu ešte neovládli, patrí aj Slovensko. „Odteraz“, ako to napísal v Posune moci Alvin Toffler, „sa bude svet deliť na rýchlych a pomalých“, to znamená na krajiny s rýchlymi ekonomikami a na krajiny s pomalými ekonomikami. Toto rozdelenie je podľa Tofflera výsledkom rozšírenia nového systému vytvárania bohatstva. Rýchle ekonomiky fungujú na báze moderných informačných technológií. Pomalé ekonomiky fungujú na báze zastaralých industriálnych technológií. Základom rýchlej ekonomiky je nový systém vytvárania bohatstva. Rýchle ekonomiky generujú bohatstvo a moc rýchlejšie ako pomalé.

Nový systém vytvárania bohatstva

Nový systém vytvárania bohatstva znamená zároveň aj zmenu zdrojov bohatstva. „A keď sa mení zdroj bohatstva národov, politika národov sa mení tak isto“, napísal v roku 1992 Walter B. Wristen vo svojej knihe Súmraak suverenity s podtitulom Ako informačná revolúcia transformuje náš svet. Novým zdrojom bohatstva národov sveta sa stali informácie a znalosti. Ekonomika, fungujúca na báze nového systému vytvárania bohatstva, je podľa Tofflera nazývaná rýchlou ekonomikou. Väčšina ekonomických expertov ju však nazýva ekonomikou informačnou alebo znalostnou. Informačná alebo znalostná ekonomika, jej existencia a rozsah je dnes meradlom vyspelosti jednotlivých ekonomík sveta. Podiel informačnej ekonomiky na vytváraní bohatstva spoločnosti ukazuje stupeň prechodu spoločnosti na nový systém vytvárania bohatstva. Vyspelý priemysel, ktorý bol charakteristikou vyspelosti v dobe industrializmu, nahradila informačná ekonomika, ktorá je charakteristikou vyspelosti spoločnosti dnes, a ktorou slovenská ekonomika nedisponuje.

Rýchle a pomalé ekonomiky existujú vedľa seba a vzájomne spolu súperia nejaký čas, kým nahradí jedna druhú. Rýchle a pomalé ekonomiky existujú vedľa seba nielen ako ekonomiky vyspelých a menej vyspelých krajín, ale aj v rámci týchto krajín. Systém vytvárania bohatstva však v jednej krajine existuje iba jeden a v súčasnej civilizácii existuje už iba jeden systém vytvárania bohatstva.

Nový systém vytvárania bohatstva, zodpovedajúci rýchlej alebo informačnej ekonomike, znamená zmenu ekonomických pravidiel. Nový systém vytvárania bohatstva je založený na znalostiach ako hlavnom zdroji ekonomickej a politickej moci a bohatstva.

Alvin Toffler v Posune moci charakterizuje nový systém vytvárania bohatstva nasledovne:

1. Nový zrýchlený systém vytvárania bohatstva je vo vzrastajúcej miere závislý na výmene údajov, informácií a znalostí. Ak neprebíha výmena znalostí, nevytvára sa nové bohatstvo.
2. Nový systém vytvárania bohatstva prekračuje hranice masovej produkcie smerom k flexibilnej, zákazkovej alebo „demasifikovanej“ produkcii.
3. Konvenčné faktory výroby - pôda, práca, suroviny a kapitál sa stávajú menej dôležitými, tak ako ich nahrádzujú symbolické znalosti.
4. Namiesto kovových alebo papierových peňazí, skutočným médium sa stávajú elektronické peniaze.
5. Tovary a služby sú modularizované a usporadúvané do systémov, ktoré vyžadujú sprísňovanie a stálu revíziu noriem.
6. Pomaly fungujúce byrokracie sú nahradzované malými (demasifikovanými) pracovnými jednotkami, prechodnými alebo „adhokratickými“ tímami, vzrastajúcim komplexom obchodných aliancií alebo konzorcií.
7. Počet a varieta organizačných jednotiek sa znásobuje.
8. Pracovníci sa stávajú menej vymeniteľnými. Najúčinnějšími nástrojmi rozširovania bohatstva sú symboly v hlavách pracovníkov.

9. Novým hrdinom už nie je pracovník modrých golierov, finančník alebo manažér, ale inovátor, ktorý kombinuje imaginatívne znalosti s akciou.
10. Tvorba bohatstva je vo vzrastajúcej miere chápaná ako kruhový proces s odpadmi recyklovanými do vstupov ďalšieho cyklu produkcie.
11. Producenti a konzumenti, rozdelení industriálnou revolúciou, sú znovuzjednotení v cykle tvorby bohatstva.
12. Nový systém tvorby bohatstva je lokálny aj globálny.

Tofflerová interpretácia nového systému vytvárania bohatstva, založeného na znalostiach, korešponduje s predstavou japonského výskumníka Yoneji Masudu, ktorý svoju predstavu informačnej spoločnosti postavil na znalostiach a znalosti uvádza ako hlavný nástroj rozširovania trhov v informačnej spoločnosti.

Globalizácia svetovej ekonomiky a globálna zmena systému vytvárania bohatstva

Globalizácia svetovej ekonomiky spôsobila, že v súčasnej dobe sú účastníkmi globálneho svetového trhu tak ekonomiky rýchle, ako aj ekonomiky pomalé. Ekonomiky pomalé sú na svetovom trhu slabšími a menej úspešnými účastníkmi a predpokladom ich prechodu k úspešnosti je ich transformácia na ekonomiky rýchle. Táto úlohu čaká aj slovenskú ekonomiku. V rámci globálneho svetového trhu pôsobí iba jeden systém vytvárania bohatstva - ten rýchlejší. Nový systém vytvárania bohatstva určuje podmienky realizácie národných ekonomík na svetovom trhu.

Systém vytvárania bohatstva spoločnosti môžeme chápať aj ako prejav pôsobenia civilizačnej paradigmy. Civilizačná paradigma určuje pravidlá fungovania civilizácie a ekonomické pravidlá sú súčasťou pravidiel fungovania civilizácie. Dnešná civilizačná paradigma je teda v podstate totožná so systémom vytvárania bohatstva. Ak v roku 1962 americký fyzik a historik vedy Thomas Kuhn vo svojej práci Štruktúra vedeckých revolúcií uvádza, že „prechod na novú paradigmu je celostný a náhly a má charakter vedeckej revolúcie“, potom je náhly a celostný aj prechod na nový

civilizačnú paradigmu a nový systém vytvárania bohatstva a má charakter informačnej alebo technologickej revolúcie.

Môžeme predpokladať, že prechod na novú civilizačnú paradigmu prebehol v USA v roku 1956, keď počet informačných pracovníkov prevýšil počet industriálnych pracovníkov a USA začali prechod k informačnej spoločnosti a - že rok 1989 bol rokom celostného a náhleho prechodu celej ľudskej civilizácie na túto novú civilizačnú paradigmu. Ak považujeme tento predpoklad za správny, potom v roku 1989 nahradil vo všetkých krajinách sveta nový systém vytvárania bohatstva založený na znalostiach, starý industriálny systém vytvárania bohatstva. V roku 1956 vstúpili do informačnej éry USA ako prvá krajina sveta, po nej nasledovali ďalšie vyspelé priemyselné krajiny sveta a v roku 1989 vstúpil do informačnej éry celý svet. A celý svet teraz stojí pred úlohou adaptovať sa na nové pravidlá informačnej éry.

Slovensko a cesty adaptácie na nový systém vytvárania bohatstva

Čo z toho pre slovenskú spoločnosť vyplýva, je skutočnosť, že obdobie prechodu a transformácie, v ktorom sa v súčasnej dobe nachádzame, je obdobím adaptácie na nový systém vytvárania bohatstva. Aby sme sa mohli adaptovať na nové ekonomické pravidlá, musíme ich najprv uznať za realitu, musíme im porozumieť, identifikovať ich, spoznať, a až potom sa môžeme na ne adaptovať. Mali by sme si tiež uvedomiť, že sme súčasťou globálnej ekonomiky, a ako jej súčasť by sme sa mali aj správať. „V podmienkach globálnej ekonomiky sa ani jedna krajina“, píše John Naisbitt v Megatrendoch 2000, „nemôže spoliehať na vlastné sily“. A varuje, že „každá krajina, ktorá sa ekonomicky neotvorí a nezúčastní na globálnej hre, beznádejne zaostane“, Z toho vyplýva, že „ak sa má stať krajina súčasťou globálnej ekonomiky, musí byť oveľa väčšmi schopná konkurencie, než v podmienkach chráneného prostredia“.

Ak sa má slovenská ekonomika adaptovať na nové ekonomické pravidlá, musí prejsť na nový systém vytvárania bohatstva a pretransformovať sa z ekonomiky pomalej na ekonomiku rýchlu. A ak chce byť slovenská ekonomika konkurencieschopná, musí byť konkurencieschopná globálne. Globálnu konkurencieschopnosť však nemožno dosiahnuť na základe lacnej pracovnej sily. Lacná pracovná sila ako faktor konkurencieschopnosti je dnes minulosťou a pretrvávajúcou ilúziou. K týmto záverom došiel Alvin Toffler v Posune moci, John

Naisbitt v Megatrendoch 2000 a tiež Peter Drucker v Managemente pre 21.storočie, kde tvrdí, že nízke mzdy už nie sú konkurenčnou výhodou“, že „zdrojom bohatstva sú znalosti“.

Ak si teda uvedomíme realitu nového systému vytvárania bohatstva, potom budeme hľadať cesty adaptácie na tento nový systém vytvárania bohatstva. Tieto cesty adaptácie by sme mali nastúpiť čo najskôr tak, aby sme mohli do tretieho tisícročia vstúpiť ako krajina, ktorá ovláda nový systém vytvárania bohatstva a využíva znalosti ľudstva v prospech všetkých obyvateľov krajiny a rovnako prispieva svojimi znalosťami do znalostnej pokladnice ľudstva.

Cesty adaptácie slovenskej ekonomiky by sa mohli pohybovať v troch smeroch - a to:

1. technologickej adaptácie slovenskej spoločnosti,
2. štrukturálnej adaptácie slovenskej ekonomiky a
3. hodnotovej adaptácie obyvateľstva Slovenska.

- **Technologická adaptácia slovenskej spoločnosti** by sa mala sústrediť na prechod spoločnosti na modernú informačnú technológiu. Tu si treba uvedomiť, že informačná technológia je hlavnou inovačnou technológiou spoločnosti a základným zdrojom zmien spoločnosti. Informačnú technológiu by sme tiež mali chápať ako technológiu spoločenskú. Yoneji Masuda predložil v roku 1980 koncepciu, podľa ktorej technológia je základom zmeny spoločnosti. Informačná technológia podľa Masudu, sa stala hlavnou inovačnou technológiou a postupom zmien, ktoré nastali ako výsledok jej pôsobenia, sa postupne zmenila na technológiu spoločenskú. Základnou silou transformácie jedného typu spoločnosti na druhý je potom systém spoločenskej technológie. Tento je možné podľa Masudu popísať štyrmi základnými charakteristikami:

1. Viacero rozdielnych druhov inovačnej technológie sa spája dohromady, aby vytvorilo jeden komplexný technologický systém.

2. Tento integrovaný systém technológie sa rozširuje na celú spoločnosť a postupne sa upevňuje.
3. Výsledkom je expanzia nového typu produktivity.
4. Rozvoj tohoto nového typu produktivity má spoločenský vplyv dostatočný na to, aby priniesol transformáciu tradičných foriem spoločnosti na nové formy.

Prechod slovenskej spoločnosti na informačnú technológiu ako spoločenskú technológiu by mal zabezpečiť jej transformáciu z industriálnej spoločnosti na spoločnosť informačnú.

- **Štrukturálna adaptácia slovenskej ekonomiky** by sa mala diať cestou jej reprofilácie. Základom reprofilácie slovenskej ekonomiky by malo byť vyprofilovanie informačného sektoru slovenskej ekonomiky ako základu jej transformácie na ekonomiku informačnú. Informačný sektor je najsilnejším sektorom ekonomiky vo všetkých vyspelých priemyselných krajinách, na Slovensku je však stále iba v stave zrodu. Vyprofilovanie informačného sektoru slovenskej ekonomiky by malo zabezpečiť jej prechod na trajektóriu rastu inteligencie štruktúry slovenskej ekonomiky.
- **Hodnotová adaptácia obyvateľstva Slovenska** by sa mala prejavíť zmenou jeho hodnotových orientácií s preorientovaním sa na znalosti ako jeden z hlavných faktorov osobnostného aj spoločenského rastu. Priorita znalostí by sa mala prejavíť u jednotlivcov zvýšením váhy permanentného vzdelávania ako nástroja adaptácie na civilizačné zmeny a schopnosti využívať informačné technológie vo svoj prospech a aj schopnosti s nimi komunikovať. Hodnotová adaptácia riadiacich pracovníkov na zvýšenú úlohu znalostí by mala napomôcť prechod na nový systém vytvárania bohatstva a hodnotová adaptácia politikov, ekonómov a manažérov by sa mala prejavíť zmenou priorít ekonomiky a spoločnosti s rastúcim dôrazom na vedu, výskum, vzdelávanie, kultúru, komunikáciu a intelektuálne štruktúry spoločnosti. Významnú úlohu pri hodnotovej adaptácii spoločnosti a jednotlivca má uvedomenie si skutočnosti, že jednotlivec aj spoločnosť sú účastníkmi globálneho svetového trhu, kde znalosti sú prvou a základnou

podmienkou realizácie a úspešnosti. Hodnotová adaptácia slovenskej spoločnosti tak bude prebiehať ako následok jej participácie na globálnom civilizačnom dianí.

Ak si teda uvedomíme realitu nového systému vytvárania bohatstva a potrebu adaptácie naň, potom už bude záležať len na nás, či sa budeme naďalej potácať v priepasti nekonkurencieschopnosti a technologickej zaostalosti, alebo si vyberieme cestu globálnej konkurencieschopnosti a vstupu do tretieho tisícročia ako rovnoprávneho a rovnocenného účastníka svetovej globálnej ekonomiky.

Literárny týždenník č. 22 / 1994